

פרק חמישי - במה בהמה

הקדמה: כשם שאדם מצווה לשבות בעצמו ממלאכה בשבת, כך מצווה על שביית בהמתו ממלאכה בשבת, ומוזהר על כך בעשה, שנאמר (שמות כג, יב) 'וביום השביעי תשבות למען ינוח שורך וחמורך' (תוס' ד"ה במה; רמב"ן להלן קנ"ג, ב). ואף בלאו, שנאמר (שם, כ, י) 'לא תעשה כל מלאכה אתה וגו' ובהמתך' (רש"י ע"ז טו, א ד"ה גזרה, וראה ראש יוסף ומנחת חינוך מצוה לב מוסף השבת הוצאה אות ט; כס"מ שבת כ, ג). ויש אומרים שפסוק זה אינו אזהרה על שביית בהמתו, אלא הוא אזהרה שלא לחמור אחר בהמתו (תוס' ורמב"ן שם).

ולפיכך, כשם שמוזהר שלא לטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים, ושלא לטלטל ברשות הרבים, כך מוזהר על שביית בהמתו שלא תצא בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים או שלא תלך ברשות הרבים כשיש עליה משא (ראה פני"י, ראש יוסף, וקון אורה, אם שביית בהמתו מהוצאה אסורה מדאורייתא). ודבר הצריך לשמירתה אינו נחשב כמשא אלא כתכשיט (רש"י), והרי הוא כמלבוש לאדם, שאינו נחשב משא, ומותרת לצאת בו בשבת (לבוש או"ח ש"ה, א, הובא במשנ"ב שם, א). בפרק שלפנינו יתבאר אלו דברים נחשבים כמשא, ואלו דברים אינם נחשבים כמשא.

משנה. וְנִמְשְׁכִין בְּשִׁיר - ואף שהבהמה היא מוקצה מחמת גופו [כיון שאינה ראויה לשימוש האדם], אין במשיכתה איסור טלטול מוקצה, שעיקר הטלטול הוא מכח הילוך הבהמה ברגליה (תהלה לדוד ש"ה, ח).

■ להלכה, שיר שנותנים על סוסים וכלבים של ציידים ועל חיות קטנות, והוא כמין אצעדה סביב הצואר וטבעת קבועה בה ומכניסים בה רצועה ומושכים אותם בה, ודרכם לצאת בו בחול, מותר שיצאו בו בשבת, לא אחוז בו ולמושכם (ש"ע או"ח ש"ה, ה ומשנ"ב שם, יח).

וּמִזֵּין עֲלֶיהָ וְכוּ' בְּמִקְוֵין - ואין חוששים שמא יפלו מי ההזאה על הבהמה ויפסלו שיירי המים שבאזוב [שהזאה על בהמה אין לה שם הזאה, והרי נעשית מלאכה במים] (רש"י יומא יד, א ד"ה לא), ונפסלו המים שבאזוב, כמבואר במשנה (פרה יב, ג), משום שסתם מזה מי חטאת זהיר וזריז שלא יפלו (ע"פ תוס' להלן נב, א ד"ה ומזין, וריטב"א). ויש סוברים ששיירי המים לא יפסלו, שאין מלאכה פוסלת במים לאחר שנתן בהם האפר (תוס' ישנים יומא שם; תוס' רא"ש שם), וחידוש המשנה שאין חוששים שיתכוין להזות על הבהמה ויזה על כלי הבהמה, שהזאתו פסולה (תוס' יו"ט ה, א).

גְּמָרְא. מְחַלְפִין לְפָנֵי רַבִּי שֶׁל זוּ בְּזוּ מַהוּ - והסתפקו בדין נאקה באפסר וגמל בחטם בלבד, אבל שאר המנויים במשנתנו מותרים לצאת רק באופן המבואר במשנה (רש"י, ופני"י בדעתו). ויש שפירש שהסתפקו בכל השנויים במשנתנו (רמב"ן במלחמות נד, א מדפי הר"ף).

או דילמא נטירותא ויתרתא לא אמרינן משאוי הוא - ומה ששינוי שלובדקים מותרים לצאת בפרומביא, אע"פ שדי להם באפסר (כמבואר בבביתא בסמוך), משום שפרומביא לגמל הוא שמירה יתירה במקצת על הצריך לו, ודרכו לצאת גם בפרומביא, אבל חטם לגמל הוא שמירה יתירה ביותר, ואין דרכו לצאת בו (ע"פ תוס' ד"ה א, רשב"א, ור"ן).

אינו נוטל ומחזיר, שכיון שהניחו שם בכוונה, נעשה הכלי בסיס לדבר האסור (רש"י). ואף שלעיל (מט, א) כתב רש"י שקדרה המוטמנת בגיזי צמר מוקצים אינה נחשבת בסיס [מפני שהגיזים אמורים לשמש את הקדרה ולא להיפך] - שם מדובר שיש מכסה לקדרה ואינו נעשה בסיס לגיזים מכיון שהוא בטל לקדרה, אך כאן הכיסוי עצמו הוא המוקצה, וכיון שהקדרה משמשת את הכיסוי לכן נעשית הקדרה בסיס לכיסוי שעליה (שפת אמת).

מניחין מיחם על גבי מיחם וקדרה על גבי קדרה, שבערב שבת הטמין מיחם אחד שלא על גבי האש ובשבת מוסיף עוד מיחם לתוך ההטמנה ואין בכך משום איסור הטמנה (רבינו יונה, מובא בר"ן כב, א מדפי הר"ף), שמכיון שהמיחם התחתון טמון מערב שבת ומותר לגלותו ולכסותו בשבת, התירו אף להטמין קדרה נוספת (משנ"ב ש"ה, נא). ויש שפירשו שהנדון כאן משום חשש בישול (ריטב"א בשם 'יש גורסים'), וההיתר זה הוא אף כאשר ההתחתון מונח על האש (ריטב"א המייחס לר"ן לעיל מח, א; דעה ראשונה ברבינו ירוחם אדם ב, ג), שכיון שהקדרה מפסקת, הרי זה ניכר ואינו נראה כמבשל (משנ"ב ש"ה, נה). ויש סוברים שאם הוא מונח על גבי האש, הרי הוא כמניח על גבי הכירה עצמה [ואסור להניח מאכלים מבושלים על האש בשבת, גם כשאין בכך איסור בישול, וגם באופנים שאין בהם משום איסור שהייה, משום שנראה כמבשל בשבת, או מחשש שיבוא לחתות בגחלים], ולא התירו אלא כשסילקו מעל האש (משנ"ב שם, נו), ושלא דעות אלו הובאו להלכה (ש"ע או"ח ש"ה, ו-ח).

■ להלכה, כלי שיש בו דבר חם - מותר להניחו בשבת אף על גבי קדירה המונחת על האש [כדעה הראשונה], אך דוקא באופן שהיה התבשיל שבכלי מבושל כל צרכו (משנ"ב שם נה-נו). כלי שיש בו דבר קר - מותר להניחו מבעוד יום ע"ג קדרה חמה שאינה מונחת על האש (ש"ע או"ח רנח טע"ף א). אבל להניח בשבת על קדרה [אף שאינה מונחת על האש] תחת הכיסוי שעליה שיתחמם, אסור, ואפילו אין החום כ"כ שיוכל לבוא ליד סולדת בו. ואם אין הקדרה מכוסה בבגדים - אין איסור להניח עליה דבר קר אלא כשיוכל לבוא לידי יד סולדתו (משנ"ב שם, ב).

וְטָח אֶת פִּיָּהּ בְּבֶצֶק, שנילוש מערב שבת [שאם לא כן הרי זה מוקצה] (רש"י), ועכשיו משליך ממנו קצת סביב פי הקדירה התחתונה בלא למרחם ולתקנם, ועל כן אין בזה איסור ממרח [שאינו אלא במשפסף (מג"א תקיד, ו; מחצה"ש ש"ה, כב)]. ובדוקא נקט בצק, שראוי למאכל חתול או כלב, ומותר לטלטלו, אבל עפר מגובל מערב שבת, שאינו ראוי לטלטלו, לא. ועוד שהטיט ראוי לבנין, ובצק אינו ראוי לבנין (רבינו פריה"ק).

וְאֵין מְרַזְקִין לֹא אֶת הַשֶּׁלֶג, כיון שמוליד מים בשבת ודומה למלאכה, ש'בורא' מים אלו (רש"י). ויש שפירשו, משום שדומה לסוחט פרי למימיו שאסור משום דש (רשב"א, ריטב"א, ור"ן).

וְאֵינוּ חוֹשֵׁשׁ - לאיסור מוליד, משום שנימוח הוא מאליו (רש"י). ולסוברים שאיסורו משום סוחט, באופן שמרסק לתוך משקה מותר אף בידים, משום שנחשב כמשקה הבא לאוכל שאין בו איסור סחיטה (רשב"א, ריטב"א). ■ להלכה, אסור לרסק בשבת שלג וברד, אלא אם כן מרסקו לתוך כוס משקה והוא נימוח מאליו (ש"ע או"ח שכ, ט). ויש מתירים לרסק לתוך הכוס אפילו בידים (מובא במשנ"ב שם, לד, ולא הכריע בין הדעות).